

Załogowe i bezzałogowe stacje kosmiczne: wybrane aspekty prawne

Manned and Unmanned Space Stations: Selected Legal Aspects

In recent years, the subject of space stations has become of great practical, political and legal importance. The greatest achievement of the international community in this area is the construction and functioning of the International Space Station – an orbital space station. The further development of technology has inspired some countries to consider building space stations in the future on celestial bodies. There are several important questions that occur in this matter, such as the legal status of space stations; the scope of states' jurisdiction and control on these stations; and the extent of a state's powers on the part of the surface of the Moon or other celestial body on which its station will be temporarily or permanently built.

Elżbieta Karska

profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID – 0000-0002-5263-9127

Katarzyna Myszone-Kostrzewa

profesor Uniwersytetu Warszawskiego

ORCID – 0000-0001-5059-4992

Słowa kluczowe:

kosmos, obiekt kosmiczny, stacja kosmiczna, rejestracja, jurysdykcja, prawo kosmiczne

Keywords:

space, space object, space station, registration, jurisdiction, space law

<https://doi.org/10.36128/priv.vi32.128>

Problematyka załogowych i bezzałogowych stacji kosmicznych nabrała w ostatnich latach znaczącego wymiaru praktycznego, choć idea budowy takich stacji i stałego zamieszkania ludzkości w Kosmosie pojawiła się prawie tak wcześnie, jak marzenia człowieka o locie w Kosmos.

Pierwszą stacją kosmiczną była radziecka stacja Salut 1, wyniesiona na orbitę okołozemską w 1971 r.¹. Po niej Związek Radziecki

1 Stacja została wystrzelona rakieta Proton z kosmodromu Bajkonur 19 kwietnia 1971 r. Była to początkowo stacja bezzałogowa. W dniu 6 czerwca 1971 r. wystartował Sojuz 11 z trzema kosmonautami na pokładzie. W dniu 7 czerwca

umieszczał w Kosmosie kolejne stacje orbitalne, ostatnią – Salut 7 – w 1982 r. Warto zaznaczyć, że stacje te miały podwójne zastosowanie – naukowe i militarne. Dopiero wyniesiona na orbitę w 1986 r. stacja kosmiczna Mir została przeznaczona wyłącznie do celów naukowych i doświadczalnych (działała do 2001 r.)². W tamtym czasie Stany Zjednoczone, po przeprowadzeniu kilku udanych misji lądowania astronautów na Księżycu³, zdecydowały się na budowę taniego statku kosmicznego wielokrotnego użytku, który miał ułatwić dostęp do przestrzeni kosmicznej (nazwano go promem kosmicznym, podkreślając oczekiwaną „powtarzalność” lotów wykonywanych przez ten środek transportu)⁴. W 1993 r. w wyniku zmiany sytuacji geopolitycznej podjęte zostały rozmowy rosyjsko-amerykańskie dotyczące współpracy kosmicznej,

został przeprowadzony manewr połączenia stacji z Sojuzem 11. Kosmonauci przeszli do wnętrza stacji i spędzili w niej 23 dni. Zaplanowany na 29 czerwca powrót zakończył się katastrofą – w wyniku awarii systemu wyrównywania ciśnienia lądownika Sojuza 11 cała załoga zginęła podczas wejścia statku w atmosferę. Na stacji Salut 1 przeprowadzano badania astrofizyczne, obserwacje meteorologiczne, poszukiwano surowców naturalnych na Ziemi oraz zbierano doświadczenia związane z długotrwałym przebywaniem ludzi w przestrzeni kosmicznej. Stacja Salut 1 spłonęła w atmosferze ziemskiej 11 października 1971 r.

- 2 Przez wiele lat była jedyną taką stacją w Kosmosie. Przebywało na niej w sumie 96 kosmonautów, kilku z nich dłużej niż jeden rok. Dzięki temu nabyto duże doświadczenie, jeśli chodzi o długotrwały pobyt ludzi w przestrzeni kosmicznej.
- 3 Misja Apollo 11 – misja kosmiczna, której efektem było pierwsze lądowanie człowieka na Księżycu w dniu 20 lipca 1969 r.
- 4 Systemy wielokrotnego użycia są to załogowe statki kosmiczne, które mogą być wykorzystywane wielokrotnie do wynoszenia na orbitę i ściągania z orbity sztucznych satelitów i innych ładunków. Do czynnej służby trafiły jedynie dwa typy promów – amerykańskie Space Shuttle, w ramach programu *Space Transportation System* (STS), oraz wzorowane na nich radzieckie promy klasy Buran. Jedyny lot kosmiczny po orbicie okołoziemskiej radzieckiego wahadłowca Buran odbył się w 1988 r. Promy wysyłane przez USA miały za zadanie dostarczanie załóg, zaopatrzenia i elementów konstrukcyjnych do Międzynarodowej Stacji Kosmicznej. Pierwszym w historii lotów promem kosmicznym (wahadłowcem) był amerykański statek kosmiczny Columbia (pierwszy lot odbył się w dniach 12-14 kwietnia 1981 r.), następnie zostały wprowadzone do eksploatacji amerykańskie wahadłowce: Challenger (uległ katastrofie w dniu 28 stycznia 1986 r.), Discovery, Atlantis i Endeavour. Kolejna katastrofa - Columbii w 2003 r. spowodowała wstrzymanie lotów wahadłowców do lipca 2005 r. Amerykańskie promy kosmiczne

a w szczególności budowy na stacji Mir modułu dokującego dla amerykańskich promów kosmicznych. Pierwszy taki moduł został wyniesiony przez prom Atlantis z Centrum Kosmicznego Johna F. Kennedy'ego na Przylądku Canaveral w dniu 13 listopada 1995 r. Jak słusznie zauważył Jakub Ryzenko „oczekiwano, iż możliwość prowadzenia długotrwałych badań w warunkach kosmicznych może przynieść przełomowe odkrycia, zwłaszcza w obszarze biologii, w tym ludzkiej fizjologii i medycyny, oraz technologii materiałowych. Oczekiwano, iż stacje kosmiczne mogą stać się fabrykami przyszłości, pozwalając na wytwarzanie w warunkach braku grawitacji materiałów o niezwykłych właściwościach, od kryształów po leki.”⁵.

Szczytowym osiągnięciem w zakresie budowy stacji kosmicznych a także wzorcowym przykładem współpracy międzynarodowej stała się Międzynarodowa Stacja Kosmiczna (*International Space Station – ISS*)⁶. W projekcie tym oprócz Rosji i USA uczestniczyły także Kanada, Japonia i państwa europejskie za pośrednictwem Europejskiej Agencji Kosmicznej (ESA)⁷.

zakończyły loty w 2011 r., a ich następcą ma być Orion, czyli załogowy pojazd badawczy.

- 5 Jakub Ryzenko, „Międzynarodowa Stacja Kosmiczna Przykład współpracy międzynarodowej państw w badaniu i eksperymentalnym wykorzystaniu przestrzeni kosmicznej” [w:] *Wykorzystanie przestrzeni kosmicznej – Świat, Europa, Polska*, red. Zdzisław Galicki, Tomasz Kamiński, Katarzyna Myszone-Kostrzewa (Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów WPiA UW, 2010), 71.
- 6 ISS powstała w wyniku połączenia projektów budowy rosyjskiej stacji Mir -2, amerykańskiej Freedom oraz europejskiej Columbus. Transport załóg i towarów na stację miały zapewniać statki rosyjskie (Soyuz i Progress) oraz amerykańskie wahadłowce, a także towarowe pojazdy z Europy (ATV) i Japonii (HTV). Powstały także dwa naziemne centra sterowania lotem stacji (główne) – w USA i w Rosji.
- 7 ESA powstała na mocy konwencji o utworzeniu Europejskiej Agencji Kosmicznej, otwartej do podpisu w dniu 30 maja 1975 r. w Paryżu, z połączenia dwóch organizacji: Europejskiej Organizacji Badań Kosmicznych (European Space Research Organization – ESRO) i Europejskiej Organizacji Projektowania i Budowy Kosmicznych Rakiet Nośnych (European Organization for the Development and Construction of Space Vehicle Launchers – ELDO). ESA posiada kosmodrom położony w Kourou w Gujanie Francuskiej, stworzyła rakiety nośne wszystkich typów, np. Ariane, pracuje m.in. nad: statkiem transportowym ATV, laboratorium kosmicznym Columbus, które wchodzi w skład ISS, marsjańską sondą kosmiczną oraz wenusjańską sondą kosmiczną. Uczestniczy w budowie flagowych systemów kosmicznych Unii Europejskiej – nawigacji satelitarnej Galileo i Egnos; oraz teledetekcji

Współpraca międzynarodowa w programie ISS została oparta na skomplikowanej sieci regulacji. Jej ogólne podstawy określała umowa wielostronna, która została podpisana w Waszyngtonie w dniu 29 stycznia 1998 r. przez 15 państw⁸. Natomiast szczegółowe zobowiązania stron znalazły się w porozumieniach dwustronnych, które amerykańska Narodowa Agencja Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej (NASA) zawarła również w 1998 r. ze wszystkimi

satelitarnej – Copernicus. Na temat współpracy ESA i UE w tym zakresie zob. Karol Karski, „Galileo: Practical and Legal Challenges for the European Union” [w:] *Legal and Political Aspects of the Use of European Satellite Navigation Systems Galileo and EGNOS*, red. Katarzyna Myszone-Kostrzewa (Warszawa: SCHOLAR, 2018), 41-56; Karol Karski, Katarzyna Myszone-Kostrzewa, „Space Activities: Economic and Legal Aspects”, *Finance India*, t. XXXIV, nr 1 (2020); Karol Karski, Vita Zagórowska, „Aktywność Parlamentu Europejskiego w zakresie prawa kosmicznego i europejskiej polityki przestrzeni kosmicznej” [w:] *Kosmos w prawie i polityce, prawo i polityka w Kosmosie*, red. Katarzyna Myszone-Kostrzewa (Warszawa: SCHOLAR, 2017), 26-36.

- 8 *Agreement among the Government of Canada, Government of Member States of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation, and the Government of the United States of America concerning cooperation on the civil international space station, signed at Washington, January 29, 1998 with Annex (Space Station Elements to be Provided by the Partners) and Arrangement concerning application of the Space Station Intergovernmental Agreement pending its entry into force, signed at Washington, January 29, 1998.* <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/12927-Multilateral-Space-Space-Station-1.29.1998.pdf>, [dostęp:01.03.2020]. Określa ona takie zagadnienia, jak ogólne wzajemne zobowiązania państw-stron, zasady jurysdykcji i kontroli, własność stacji i modułów, odpowiedzialność międzynarodową, reżim własności intelektualnej oraz podstawy mechanizmów zarządzania programem. W 1998 r. do programu budowy ISS dołączyła także Brazylia.

partnerami (Rosyjską Agencją Kosmiczną⁹, Kanadyjską Agencją Kosmiczną¹⁰, rządem Japonii¹¹ i ESA¹², działającą w imieniu państw europejskich).

Jak słusznie podkreślił Jakub Ryzenko „charakterystyczną cechą współpracy jest szerokie stosowanie porozumień barterowych. Partnerzy w relacjach dwustronnych ustalają wzajemne zobowiązanie na podobieństwo relacji handlowych, w których swoistą walutą są zasoby użytkowe, miejsce na stacji i usługi wynoszenia”¹³. Współpraca w ramach programu ISS opierała się na kilku podstawowych założeniach. Po pierwsze, każda ze stron samodzielnie finansowała budowę przypadającego na nią modułu stacji i odpowiadała za jego funkcjonowanie. W interesie USA – wiodącego i dominującego partnera – leżała także zasada unikania wymiany technologicznej. Jej uzupełnieniem stała się reguła „czystych interfejsów”, a więc bardzo wczesnego określenia w jaki sposób elementy składowe Międzynarodowej Stacji Kosmicznej pochodzące z różnych państw będą ze sobą kompatybilne. Stany Zjednoczone chciały także uniezależnić budowę ISS od ewentualnych problemów pozostałych stron uczestniczących w programie. Wedle założeń

-
- 9 *Memorandum of Understanding between National Aeronautics and Space Administration of the United States of America and the Russian Space Agency concerning cooperation on the Civil International Space Station, Washington, January 29, 1998.* https://www.nasa.gov/mission_pages/station/structure/elements/nasa_rsa.html, *International Space Station, Missions, NASA*, [dostęp: 01.03.2020].
 - 10 *Memorandum of Understanding between National Aeronautics and Space Administration of the United States of America and the Canadian Space Agency concerning cooperation on the Civil International Space Station, Washington, January 29, 1998.* https://www.nasa.gov/mission_pages/station/structure/elements/nasa_csa.html, *International Space Station, Missions, NASA*, [dostęp: 01.03.2020].
 - 11 *Memorandum of Understanding between National Aeronautics and Space Administration of the United States of America and the Government of Japan concerning cooperation on the Civil International Space Station, Washington, February 24, 1998.* https://www.nasa.gov/mission_pages/station/structure/elements/nasa_japan.html, *International Space Station, Missions, NASA*, [dostęp: 01.03.2020].
 - 12 *Memorandum of Understanding between National Aeronautics and Space Administration of the United States of America and the European Space Agency concerning cooperation on the Civil International Space Station, Washington, January 29, 1998.* https://www.nasa.gov/mission_pages/station/structure/elements/nasa_esa.html, *International Space Station, Missions, NASA*, [dostęp: 01.03.2020].
 - 13 Ryzenko, *Międzynarodowa Stacja Kosmiczna*, 76.

amerykańska część stacji miała funkcjonować samodzielnie nawet w przypadku braku któregoś z komponentów dostarczanych w ramach współpracy międzynarodowej. Ważne było także uzgodnienie granic odpowiedzialności międzynarodowej uczestniczących w budowie ISS podmiotów.

Warto zaznaczyć, że wszystkie stacje kosmiczne, które powstały dotychczas, były stacjami orbitalnymi¹⁴. Jednakże w maju 2019 r. NASA ogłosiła, że przystępuje do realizacji nowego programu księżycowego pod nazwą Artemida, w ramach którego do 2024 r. na orbicie Księżyca powstanie stacja Gateway¹⁵. Będzie ona stanowić etap pośredni w budowie kolejnej planowanej stacji *Deep Space Station* (DST), która zostanie przetransportowana na orbitę Marsa. Astronaucci nie tylko będą dzięki niej prowadzili badania na powierzchni Księżyca, ale również rozpoczną budowę pierwszej kolonii, która ma oznaczać stałą ludzką obecność na Srebrnym Globie.

Te ambitne plany powodują powstanie wielu pytań i problemów natury prawnej. Przede wszystkim czym są stacje kosmiczne z punktu widzenia międzynarodowego prawa kosmicznego; w jakim zakresie ma do nich zastosowanie prawo międzynarodowe publiczne; czy status prawny orbitalnych stacji kosmicznych jest identyczny ze statusem prawnym stacji, które w przyszłości mają powstać na Księżycu i ciałach niebieskich? I wreszcie, czy państwo może rozciągać swoje uprawnienia władcze na tę część powierzchni Księżyca lub innego ciała niebieskiego, na której jego stacja została czasowo lub trwale zbudowana?

Prawnicy internacjoniści są zgodni, że o statusie prawnym stacji kosmicznych zarówno orbitalnych, jak i księżycowych czy planetarnych decyduje ich przyporządkowanie do obiektów kosmicznych będących dziełem człowieka. Andrzej Górbiel słusznie zauważył, że „ważnym problem natury terminologicznej jest używanie zarówno w oficjalnych dokumentach prawnomiędzynarodowych, jak i w literaturze naukowej, terminu „obiekt kosmiczny jako równoznacznego z określeniem ‘statek’ czy ‘pojazd kosmiczny’”¹⁶. Choć określenie „stacja kosmiczna” nie pojawia się w najważniejszym dokumencie międzynarodowego prawa kosmicznego – układzie o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni

14 Międzynarodowa Stacja Kosmiczna dokonuje jednego obiegu Ziemi około 16 razy na dobę. Wysokość orbity to około 400 km nad powierzchnią Ziemi. Prędkość, z jaką porusza się stacja po orbicie wynosi około 28800 km/h.

15 Budowa stacji będzie możliwa dzięki dwóm pojazdom kosmicznym budowanym przez NASA – ciężkiej rakiecie nośnej *Space Launch System* (SLS) oraz załogowemu statkowi kosmicznemu Orion przystosowanemu do misji w daleki Kosmos.

16 Andrzej Górbiel, *Międzynarodowe prawo kosmiczne* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985), 89.

kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 27 stycznia 1967 r.¹⁷ (układ kosmiczny z 1967 r.) – i nie jest stosowane w nim zamienienie z pojęciem „obiekt kosmiczny”, to występuje w porozumieniu regulującym działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich z 18 grudnia 1979 r.¹⁸ (porozumienie o Księżycu z 1979 r.), łącznie ze szczegółowymi rozwiązaniami w tym zakresie. Warto także przypomnieć, że pojęcie „obiekt kosmiczny” nie zostało zdefiniowane w żadnym z dokumentów składających się na międzynarodowe prawo kosmiczne¹⁹. Próby jego zdefiniowania podjęto w Podkomitecie Prawnym Komitetu ds. Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (COPUOS) Organizacji Narodów Zjednoczonych tylko w toku prac nad konwencją o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne z 29 marca 1972 r. (konwencja o odpowiedzialności z 1972 r.)²⁰. Jednakże ze względu na kontrowersyjność tego zagadnienia odstąpiono od umieszczenia w konwencji całościowej definicji wskazanego pojęcia, poprzestając na stwierdzeniu, że dla celów konwencji wyrażenie obiekt kosmiczny obejmuje również jego części składowe, a także jego urządzenie nośne i części tego urządzenia (art. 1 lit. d). W doktrynie dominuje pogląd, że w świetle konwencji o odpowiedzialności z 1972 r. pojęcie „obiekt kosmiczny” oznacza każdy obiekt, który został, jest lub będzie wypuszczony w przestrzeń kosmiczną, łącznie z Księżycem i ciałami

-
- 17 Dz. U. z 1968 r. Nr 14, poz. 82. Układ wszedł w życie 10 października 1967 r. Jego stronami jest 98 państw. W językach oficjalnych tej umowy międzynarodowej użyto nazwy *treaty*, *traité*, *dogovor*, której najbliższym polskim odpowiednikiem jest traktat. Polskie urzędowe tłumaczenie nie wydaje się być trafne w tym zakresie. Jest to opinia wyrażana również, np. przez Janusza Rajskiego w monografii: *Odpowiedzialność międzynarodowa za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1974), 21. Niemniej w niniejszym opracowaniu zostanie wykorzystane tłumaczenie urzędowe.
- 18 UNTS, vol. 1363, p. 3. Porozumienie weszło w życie 11 lipca 1984 r. Polska nie jest stroną Porozumienia.
- 19 Zob.: Jerzy Gospodarek, „Status prawny obiektów kosmicznych”, *Astronautyka*, nr 3 (1973): 22 i n.; Katarzyna Myszone-Kostrzewa, *Nawigacja satelitarna w świetle prawa międzynarodowego* (Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów WPiA UW, 2011), 34;
- 20 Dz. U. z 1973 r. Nr 27, poz. 154. Konwencja weszła w życie 1 września 1972 r. Jej stronami są 92 państwa. Tekst przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji nr 2777 (XXVI) z 29 listopada 1971 r.

niebieskimi²¹. Nie ma znaczenia jego rozmiar i przeznaczenie. Stephan Hobe zauważył, że „w sytuacji, gdy międzynarodowe prawo kosmiczne nie definiuje pojęcia obiektu kosmicznego, mogą nim zostać objęte zarówno obiekty sztuczne – wykonane i wypuszczone w przestrzeń kosmiczną przez człowieka, jak i ciała niebieskie powstałe w wyniku naturalnej kreacji wszechświata”²².

W rezultacie, w odniesieniu do wszystkich stacji kosmicznych – zarówno orbitalnych, jak i założonych na ciałach niebieskich (żadna z umów składających się na korpus międzynarodowego prawa kosmicznego również nie definiuje tego pojęcia) – znajdują zastosowanie wszystkie ogólne normy prawa międzynarodowego dotyczące obiektów kosmicznych (niezależnie od swojego pochodzenia, a więc i zwyczajowe i traktatowe). W sposób szczególny odnoszą się do nich postanowienia układu kosmicznego z 1967 r. Na uwagę zasługuje art. III układu, który potwierdza, że państwa mają prowadzić działalność kosmiczną, zgodnie z prawem międzynarodowym, włączając w to przepisy Karty NZ, w interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz rozwoju współpracy i porozumienia między narodami²³.

-
- 21 Armel Kerrest, Lesley Jane Smith, „Article VII” [w:] *Coologne Commentary on Space Law*, red. Stephan Hobe, Bernhard.Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schrogl (Köln: Carl Heymanns Verlag, 2009), 140.
 - 22 Stephan Hobe, „Article I” [w:] *Coologne Commentary on Space Law*, red. Stephan Hobe, Bernhard.Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schrogl (Köln: Carl Heymanns Verlag, 2009), 32.
 - 23 Zgromadzenie Ogólne ONZ już w rezolucji nr 1721 (XVI) z 20 grudnia 1961 r. a następnie w preambule rezolucji nr 1802 (XVII) z 14 grudnia 1962 r. potwierdziło, że prawo międzynarodowe, łącznie z Kartą Narodów Zjednoczonych ma zastosowanie do działań podejmowanych w przestrzeni kosmicznej. Także w Deklaracji zasad prawnych regulujących działalność państw w zakresie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej z 1963 r. (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 1962 (XVIII) z 13 grudnia 1963 r.), uznawanej za pierwszy podstawowy dokument międzynarodowy dotyczący przestrzeni kosmicznej, znalazł się przepis zgodnie, z którym „działalność państw w dziedzinie badania i użytkowania przestrzeni kosmicznej będzie wykonywana zgodnie z prawem międzynarodowym, w tym również Kartą Narodów Zjednoczonych, w interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz popierania międzynarodowej współpracy i porozumienia”. Zastosowanie prawa międzynarodowego do różnych rodzajów działalności kosmicznej potwierdzają także rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ dotyczące: wykorzystywania przez państwa sztucznych satelitów Ziemi do międzynarodowych bezpośrednich przekazów tele-

Według Manfred Lachsa „wydaje się jasne, że zastosowanie Karty NZ do przestrzeni kosmicznej oznacza faktyczne zastosowanie współczesnego prawa międzynarodowego w postaci, w jakiej Karta je zdefiniowała. Państwa mogą się, zatem na nią powoływać i domagać realizacji jej postanowień”²⁴. Z kolei Zdzisław Galicki zwraca uwagę, że: „W doktrynie próbowano (...) wyróżnić te normy i zasady powszechnego prawa międzynarodowego, które mogą mieć zastosowanie do działań kosmicznych.”²⁵. Próby takiej podjął się, m. in. Imre A. Csabafi, który stwierdził, że „1) pewne reguły i zasady powszechnego prawa międzynarodowego bezpośrednio (*ipso iure*) rządzą działalnością w przestrzeni kosmicznej łącznie z ciałami niebieskimi; 2) pewne koncepcje powszechnego prawa międzynarodowego stosują się i są nieodłącznie związane z działalnością w przestrzeni kosmicznej (przykładowo zasada odpowiedzialności państw, jurysdykcji państw); 3) niektóre zasady powszechnego prawa międzynarodowego są stosowane przez analogię (przykładem może tu być zasada pokojowej koegzystencji)”²⁶.

W pełni uzasadnione jest również zastosowanie do stacji kosmicznych artykułów, mówiących o międzynarodowej odpowiedzialności państw za działalność kosmiczną: art. VI układu kosmicznego z 1967 r., który ustanawia zasadę odpowiedzialności międzynarodowej państw za działalność narodową w przestrzeni kosmicznej, wiążącą się z naruszeniem prawa międzynarodowego²⁷ (według Lachsa „państwo ponosi odpowiedzialność międzynarodową za wszelką działalność w przestrzeni kosmicznej”²⁸); oraz art. VII, który reguluje odpowiedzialność międzynarodową państw za szkody wyrzą-

wizyjnych, zdalnego badania Ziemi z przestrzeni kosmicznej oraz wykorzystania jądrowych źródeł energii w przestrzeni kosmicznej.

- 24 Manfred Lachs, „Przestrzeń kosmiczna – nowy wymiar prawa międzynarodowego”, *Państwo i Prawo*, nr 3 (1966), 435.
- 25 Zdzisław Galicki, „Rozwój zasad odpowiedzialności międzynarodowej za działania kosmiczne” [w:] *Działalność kosmiczna w świetle prawa międzynarodowego*, red. Andrzej Wasilkowski (Warszawa-Wrocław-Kraków: Zakład im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN, 1991), 54.
- 26 Imre Anthony Csabafi, *The Concept of State Jurisdiction in International Space Law. A Study in the Progressive Development of Space Law in the United Nations* (Haga: Martinus Nijhoff, 1971), 48; tłumaczenie za: Galicki, *Rozwój zasad odpowiedzialności*, 55.
- 27 W odniesieniu do działań kosmicznych duża grupa przedstawicieli doktryny wyraziła pogląd, że w art. VI układu kosmicznego z 1967 r. nastąpiło zasadnicze rozszerzenie zakresu odpowiedzialności państwa w porównaniu z powszechnym prawem międzynarodowym.
- 28 Manfred Lachs, *The Law of Outer Space* (Leyden: A. W. Sijthoff, 1972), 122.

dzone przez obiekty kosmiczne, rozwiniętą następnie przez konwencję o odpowiedzialności z 1972 r. Każde państwo strona układu, które wypuszcza albo powoduje wypuszczenie obiektu, z którego terytorium albo urządzeń obiekt zostaje wypuszczony, ponosi międzynarodową odpowiedzialność za szkody wyrządzone innemu państwu stronie układu bądź jego osobom fizycznym lub prawnym przez taki obiekt lub jego części składowe na Ziemi, w przestrzeni powietrznej lub w przestrzeni kosmicznej, łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi. Jest to rodzaj odpowiedzialności międzynarodowej określanej w doktrynie mianem „odpowiedzialności z tytułu ryzyka”²⁹ (w języku angielskim – *liability*)³⁰.

Jak słusznie zauważył Janusz Rajski: „Z międzynarodowo prawnego charakteru odpowiedzialności odszkodowawczej uregulowanej w omawianej konwencji wynikają określone konsekwencje, które m.in. prowadzą do konieczności jej oceny i interpretacji w świetle przepisów prawa międzynarodowego, z pominięciem zasad i metod obowiązujących w tym zakresie w poszczególnych krajowych systemach prawa cywilnego (lub jego odpowiednika) mimo dającego się stwierdzić wpływu pewnych konstrukcji cywilistycznych na szereg postanowień konwencji”³¹.

Na szczególną uwagę zasługuje jednak art. VIII układu kosmicznego z 1967 r., który nakazuje wpis do rejestru państwa strony układu każdego obiektu kosmicznego. Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 14 stycznia 1975 r.³² (konwencja o rejestracji z 1975 r.) ma charakter *lex specialis* względem art. VIII układu kosmicznego z 1967 r. Wprowadza również pewne *novum* – obowiązek zgłoszenia wypuszczanego obiektu kosmicznego do rejestru prowadzonego przez Sekretarza Generalnego ONZ (w zgłoszeniu powinny znaleźć się informacje takie jak: nazwa państwa lub państw wypuszczających; odpowiedni znak rozpoznawczy obiektu kosmicznego lub jego numer rejestracyjny; data i terytorium

29 Krystyna Wiewiórowska, „Odpowiedzialność państwa związana z wykorzystywaniem przestrzeni kosmicznej” [w:] *Odpowiedzialność państwa w prawie międzynarodowym*, red. Renata Sonnenfeld (Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 1980), 229.

30 Również Komisja Prawa Międzynarodowego, począwszy od 1973 r., dla podkreślenia odmienności dwóch typów odpowiedzialności postuluje się wskazaną terminologią, używając terminu *responsibility* dla oznaczenia odpowiedzialności za naruszenie prawa międzynarodowego i *liability* dla odpowiedzialności z tytułu ryzyka.

31 Rajski, *Odpowiedzialność*, 33, 34.

32 Dz. U. z 1979 r. Nr 5 poz. 22. Konwencja weszła w życie 15 września 1976 r. Jej stronami są 62 państwa. Tekst konwencji został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji nr 3235 (XXIX) z 12 listopada 1974 r.

lub miejsce wypuszczenia; podstawowe parametry orbity, włączając w to okres obiegu, kąt nachylenia, apogeum, perygeum; oraz ogólne przeznaczenie obiektu³³).

Warto zaznaczyć, że pierwszy międzynarodowy rejestr obiektów kosmicznych został utworzony w 1962 r. na podstawie rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 1721 z 20 grudnia 1961 r. o międzynarodowej współpracy i pokojowym wykorzystaniu przestrzeni kosmicznej (rezolucja nr 1721 z 1961 r.)³⁴ i istnieje on nadal. Oznacza to, że mamy współcześnie do czynienia z dwoma komplementarnymi rejestrami obiektów kosmicznych: pierwszym działającym w oparciu o tę właśnie rezolucję, z którego korzystają państwa niebędące stroną konwencji o rejestracji z 1975 r. i drugim utworzonym na mocy konwencji o rejestracji z 1975 r.³⁵. W świetle układu kosmicznego z 1967 r. rejestracji może dokonać każde państwo-strona układu. Konwencja o rejestracji z 1975 r. zawężyła krąg podmiotów uprawnionych do rejestracji do państw wypuszczających obiekt kosmiczny. Powiązała jednocześnie dwa

33 Informacje te mają być dostarczone Sekretarzowi Generalnemu ONZ tak szybko, jak to jest praktycznie możliwe. Państwo może co jakiś czas przekazywać Sekretarzowi Generalnemu ONZ dodatkowe informacje dotyczące obiektu kosmicznego wpisanego do jego rejestru. Ma go ono informować również w możliwie najszerszym zakresie i tak szybko, jak to będzie praktycznie możliwe o tych obiektach kosmicznych, o których poprzednio udzielało informacji, a które znajdowały się, ale nie znajdują się już na orbicie okołoziemskiej.

34 RES 1721 (XVI) *International Co-operation in the Peaceful Uses of Outer Space*.

35 „*Convention Register*” (ST/SG/SER.E/ series documents). Zob. Katarzyna Myszone-Kostrzewa, „Rejestracja obiektów kosmicznych” [w:] *Kosmos w prawie i polityce, prawo i polityka w kosmosie*, red. Katarzyna Myszone-Kostrzewa (Warszawa Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2017), 37 i n.

podstawowe określenia: „państwo wypuszczające”³⁶ i „państwo rejestracji”³⁷. W świetle art. I lit. c) konwencji o rejestracji z 1975 r. określenie „państwo rejestrujące” oznacza państwo wypuszczające, w którego rejestr wpisany został obiekt kosmiczny (...). Biorąc pod uwagę fakt, że w budowie stacji orbitalnych bierze udział również ESA, trzeba wspomnieć o art. VII konwencji, zgodnie z którym „postanowienia niniejszej konwencji dotyczące państw będą miały zastosowanie do każdej międzyrządowej organizacji międzynarodowej, która prowadzi działalność kosmiczną, jeżeli organizacja ta oświadczy, że przyjmuje prawa i obowiązki przewidziane w niniejszej konwencji, oraz większość państw członków tej organizacji jest stroną niniejszej konwencji oraz Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi”. ESA znajduje się wśród trzech organizacji międzynarodowych³⁸, które przyjęły prawa i o obowiązki zawarte w konwencji.

W 2007 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ, dla przypomnienia państwom o konieczności rejestracji wszystkich wypuszczanych obiektów

-
- 36 Na mocy art. I lit. c) konwencji o odpowiedzialności z 1972 r. i art. I lit. a) konwencji o rejestracji z 1975 r. określenie „państwo wypuszczające” dotyczy: 1) państwa, które wypuszcza lub powoduje wypuszczenie obiektu kosmicznego; 2) państwa, z którego terytorium lub urządzeń wypuszcza się tego rodzaju obiekt. Oznacza to, że głównie za przyczyną punktu 1 stosunkowo szeroki krąg państw może być związany z wypuszczeniem, (przy czym wypuszczenie obejmuje również usiłowanie wypuszczenia) obiektu kosmicznego w przestrzeń kosmiczną. Do takich państw można zaliczyć państwa, które współfinansowały wypuszczenie lub dostarczyły rozwiązań technologicznych lub kontrolowały lot danego obiektu.
- 37 Konwencja o rejestracji z 1975 r. była pierwszą umową, podejmującą próbę powiązania pojęć państwa wypuszczającego, do którego przypisana jest odpowiedzialność na mocy konwencji o odpowiedzialności z 1972 r. oraz państwa rejestracji.
- 38 Pozostałe dwie to Europejska Organizacja Eksploatacji Satelitów Meteorologicznych (EUMETSAT) i Europejska Organizacja Łączności Satelitarnej (EUTELSAT). Karol Karski, „Kilka uwag o krajowych operatorach telekomunikacyjnych jako stronach umów międzynarodowych regulujących funkcjonowanie międzynarodowych organizacji łączności satelitarnej” [w:] *Wykorzystanie przestrzeni kosmicznej – Świat, Europa, Polska*, red. Zdzisław Galicki, Tomasz Kamiński, Katarzyna Myszona-Kostrzewa (Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów WPiA UW, 2010), 85-95.

kosmicznych, przyjęło rezolucję nr 62/101³⁹, na podstawie której wprowadzono możliwość zgłaszania dodatkowych informacji dotyczących takich obiektów. Obejmują one takie kwestie, jak: przeniesienie własności/nadzoru obiektu kosmicznego (*transfer of ownership/supervision*) na inny uprawniony podmiot; zakończenie misji (*mission termination*) przez obiekt kosmiczny; przeniesienie obiektu kosmicznego na orbitę „parkującą” (*in-orbit disposal – transfer of space objects to graveyard orbits*) oraz jego ponowne wejście na orbitę (*re-entry of space objects*). Większość państw podaje także datę opuszczenia/ponownego wejścia na orbitę obiektu kosmicznego (*decay/re-entry/deorbit for space objects*)⁴⁰. W przypadku orbitalnych, księżycowych lub planetarnych stacji kosmicznych w sposób szczególny znajdzie zastosowanie pierwsza z wymienionych informacji.

Trzeba zaznaczyć, że państwo rejestracji obiektu kosmicznego staje się państwem przynależności takiego obiektu. Skutki w sferze międzynarodowej są tu analogiczne do tych, jakie powstają w odniesieniu do rejestracji statków morskich i powietrznych. W konsekwencji państwo rejestracji zachowuje nad obiektem kosmicznym, zgodnie z art. VIII układu kosmicznego z 1967 r., jurysdykcję i kontrolę podczas jego pobytu w przestrzeni kosmicznej, a także ponosi odpowiedzialność za jego działania⁴¹. Jurysdykcja ta ma charakter terytorialny i personalny – państwo rejestracji stanowi prawo wiążące obiekt kosmiczny i osoby przebywające na jego pokładzie oraz egzekwuje jego przestrzeganie. Bardziej złożona sytuacja ma miejsce w przypadku Międzynarodowej Stacji Kosmicznej. Porozumienia określające jej status przewidują zasadniczo, iż każde państwo sprawuje jurysdykcję w ramach swojego modułu, który jest rejestrowany przez nie jako odrębny obiekt kosmiczny oraz nad swoimi obywatelami, z tym że bardziej skomplikowane rozwiązania mają miejsce w odniesieniu do państw, w imieniu których działa ESA⁴².

Jak słusznie zauważyła Isabella Diederiks-Verschoor: „Rejestracja ustanawia więź pomiędzy państwem i statkiem kosmicznym. Ta więź ma cel dwojaki. Z jednej strony zapewnia ona statkowi kosmicznemu ochronę państwa, z drugiej strony interesy osób trzecich chronione są przez fakt, że państwo ponosi odpowiedzialność za statek kosmiczny należący do tego

39 Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 62/101 z 17 grudnia 2007 r. „Recommendations on enhancing the practice of States and international intergovernmental organizations in registering space objects”.

40 Zob. Myszone-Kostrzewa, „Rejestracja obiektów kosmicznych”, 37 i n.

41 Zasada ta została już ustalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji nr 1862/XVII z 1963 r.

42 Zagadnienia te są regulowane przez art. 5, 6, 9, 21 i 22 umowy waszyngtońskiej w sprawie ISS z 1998 r. oraz art. 15 porozumienia NASA-ESA z 1998 r.

państwa⁴³. Pozostałe państwa zobowiązane są do powstrzymania się od jakiegokolwiek utrudniania mu wykonywania tych prerogatyw. Jak podkreślił Zdzisław Galicki, „państwo rejestracji ma obowiązek sprawowania efektywnej kontroli nad obiektami posiadającymi jego przynależność państwową we wszelkich sprawach administracyjnych, technicznych i społecznych⁴⁴. Takie rozwiązania zastosowano także w ISS. W module należącym do danego państwa, to państwo sprawuje jurysdykcję i kontrolę. Wydaje się, że dopuszczalne w tym zakresie mogłyby być także inne rozwiązania, np. międzynarodowa stacja kosmiczna może podlegać wspólnej jurysdykcji oraz kontroli współpracujących państw lub międzynarodowa stacja kosmiczna może podlegać jurysdykcji i kontroli już istniejącej lub utworzonej w tym celu międzynarodowej organizacji rządowej.

Państwa dotychczas uczestniczące w budowie stacji orbitalnych działały również zgodnie z art. IX układu kosmicznego z 1967 r., w świetle którego przy badaniu i użytkowaniu przestrzeni kosmicznej państwa strony układu mają kierować się zasadą współpracy i wzajemnej pomocy oraz uwzględnić odpowiednie interesy wszystkich innych państw stron tego układu.

Dla rozważań dotyczących stacji kosmicznych niezwykle istotne jest ustalenie statusu prawnego obszaru, w którym są one instalowane oraz zakresu działań dozwolonych przez prawo w tym obszarze. Jak wspomniano powyżej – dotychczas powstały tylko orbitalne stacje kosmiczne okrążające Ziemię. W ich przypadku obszarem działania jest przestrzeń kosmiczna, do której przede wszystkim ma zastosowanie układ kosmiczny z 1967 r. Układ ten oparł status przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich na zasadzie wolności badań i użytkowania przez wszystkie państwa przy zachowaniu równości, bez dyskryminacji, zgodnie z prawem międzynarodowym⁴⁵. W myśl art. I akapit 2 i 3 układu kosmicznego na wolność przestrzeni kosmicznej składają się trzy podstawowe uprawnienia: swoboda dostępu do wszystkich części przestrzeni kosmicznej i wszystkich ciał niebieskich; swoboda ich badania; oraz swoboda

43 Isabella H. Ph. Diederiks-Verschoor, „Registration of Spacecraft” [w:] *New Frontiers in Space Law*, red. Edward McWhinney, Martin A. Bradley (Leiden: Luitingh-Sijthoff, 1969), 125; przekład za Górbiel, *Międzynarodowe prawo kosmiczne*, 96.

44 Zdzisław Galicki, „Zakres jurysdykcji państw w przestrzeni kosmicznej i na ciałach niebieskich” [w:] *Działalność kosmiczna w świetle prawa międzynarodowego*, red. Andrzej Wasilkowski (Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN, 1991), 27.

45 Bin Cheng, „The Legal Status of Outer Space and Relevant Issues: Delimitation of Outer Space and Definition of Peaceful Use”, *Journal of Space Law*, vol. 11, nr 1-2 (1983), 89.

ich użytkowania⁴⁶. Nie ma wątpliwości, że pojęcie wolności Kosmosu mieści w sobie prawo wysyłania w przestrzeń kosmiczną i zakładania w niej i na ciałach niebieskich stacji kosmicznych załogowych lub bezzałogowych, przeprowadzania badań i eksperymentów oraz szeregu innych działań.

Dużo bardziej złożony problem pojawia się, kiedy stacja kosmiczna powstanie na Księżycu lub ciałach niebieskich. Jak wspomniano wcześniej, zastosowanie do niej znajdzie wówczas, oprócz układu kosmicznego z 1967 r., również porozumienie o Księżycu z 1979 r. Choć porozumienie to jest wiążące tylko dla 18 państw i właściwie nie ma żadnego praktycznego znaczenia (jego stroną nie jest żadne z państw prowadzących realną działalność kosmiczną) stanowi ono krok naprzód w porównaniu z układem kosmicznym z 1967 r., jeśli chodzi o określenie zakresu działań dozwolonych i niedozwolonych na Księżycu i innych ciałach niebieskich⁴⁷. Przede wszystkim – w rezultacie przyjęcia tego dokumentu – zawarte początkowo w układzie kosmicznym zróżnicowanie Kosmosu na przestrzeń kosmiczną i ciała niebieskie zostało znacznie rozbudowane.

W art. 9 ust. 1 porozumienia o Księżycu stanowi się wprost o uprawnieniu państw do zakładania załogowych lub bezzałogowych stacji na Księżycu i innych ciałach niebieskich wewnątrz systemu słonecznego, przyznając im jednocześnie prawo do wykorzystania obszaru, który jest konieczny dla potrzeb stacji. Niemniej w ust. 2 tego artykułu doprecyzowuje się, że stacje powinny być zakładane w taki sposób, aby nie utrudniały swobodnego dostępu do wszystkich części Księżyca – personelowi, pojazdom oraz sprzętowi innych państw – stron porozumienia, które prowadzą działalność na Księżycu zgodnie z postanowieniami układu kosmicznego z 1967 r.

Wyrażenie „obszar, który jest konieczny dla potrzeb stacji” wydaje się być nieostre, a wyznaczenie jego granic bardzo trudne i kontrowersyjne. Jak słusznie zauważył Andrzej Górbiel: „W każdym indywidualnym przypadku muszą decydować o tym względy związane ze specyfiką konstrukcji określonej stacji, zasad jej funkcjonowania oraz z jej przeznaczeniem”⁴⁸. W przypad-

46 Zob.: Lachs, *The Law of Outer Space*, 44 i n. W doktrynie polskiej podkreśla się (np. Janusz Rajski, *Odpowiedzialność*, 21), że termin „użytkowanie” użyty w polskim tłumaczeniu urzędowym jest niefortunny ze względu na jego określone znaczenie w polskim języku prawniczym, nie pokrywające się z użytymi w oryginalnych tekstach układu wyrazami: *use, utilisation, ispolzowanije*.

47 Szczegółne znaczenie ma art. 3 porozumienia, który nie tylko potwierdza zakaz militaryzacji Księżyca i innych ciał niebieskich, ale wprowadza również ich neutralizację. Zakazane są tam jakakolwiek groźba lub użycie siły, a także wykorzystanie ich w charakterze bazy do prowadzenia działań wojennych.

48 Górbiel, *Międzynarodowe prawo kosmiczne*, 141.

ku sporu w tym zakresie najwłaściwszym rozwiązaniem będzie zastosowanie jednego z pokojowych sposobów rozstrzygnięcia sporów. Zarówno w układzie kosmicznym z 1967 r., jak i porozumieniu o Księżycu z 1979 r. zaleca się poszukiwanie kompromisu w drodze bezpośrednich konsultacji.

Drugi problem związany z zakładaniem stacji na ciałach niebieskich dotyczy zakresu „wykorzystania” obszaru koniecznego dla potrzeb stacji. Termin ten również jest nieprecyzyjny i może budzić poważne wątpliwości. Wydaje się, że nie należy tłumaczyć go jako uprawniającego do wydobycia zasobów naturalnych ciał niebieskich (tzw. górnictwa kosmicznego). Zgodnie z art. 11 porozumienia o Księżycu z 1979 r. Księżyc i jego zasoby naturalne stanowią wspólne dziedzictwo ludzkości. W konsekwencji nie mogą stać się własnością żadnego państwa, międzynarodowej organizacji międzyrządowej lub pozarządowej, narodowej organizacji albo jednostki pozarządowej czy jakiegokolwiek osoby fizycznej. Oznacza to, że eksploatacja zasobów Księżycy i innych ciał niebieskich powinna być prowadzona w interesie całej ludzkości, zgodnie z międzynarodowym reżimem, który powinien powstać, gdy tylko taka eksploatacja stanie się możliwa.

Warto podkreślić, że rozwiązania te zadowolają i są korzystne dla państw rozwijających się, które mają nadzieję czerpać zyski z eksploatacji, również poprzez dostęp do nowoczesnych technologii służących wydobywaniu zasobów. Są natomiast nie do przyjęcia dla państw zaawansowanych technologicznie, potencjalnie zdolnych do takiej eksploatacji. Stąd niewielkie zainteresowanie państw porozumieniem o Księżycu z 1979 r. Jest to też jedna z głównych przyczyn różnicujących podejście państw do układu kosmicznego z 1967 r. i porozumienia o Księżycu z 1979 r. i powodujących akceptację pierwszego i brak zainteresowania wobec drugiego ze wskazanych traktatów. Bez wątpienia porozumienie o Księżycu z 1979 r. w sposób bardziej zdecydowany ingeruje w swobodę i ogranicza działania państw, tym samym powodując ich niechęć. Warto jednakże zaznaczyć, że w art. 6 porozumienia o Księżycu z 1979 r. uznano prawo państw – stron do zbierania i zabierania⁴⁹ próbek minerałów i innych substancji, które mogą pozostawać do dyspozycji tych państw i być wykorzystywane w celach naukowych. Zdzisław Galicki uznał, że „elementem istotnym dla zakwalifikowania określonych materiałów jako „próbek” w rozumieniu art. 6 Porozumienia o Księżycu nie jest ich ilość, która może być nawet pokaźna, ale ich przeznaczenie – to jest badania naukowe”⁵⁰. Ponadto, zgodnie z art. 6 porozumienia o Księżycu z 1979 r. państwa mogą podczas badań naukowych wykorzystywać minerały i inne

49) Państwa winny ponadto udostępniać część zebranych próbek innym zainteresowanym państwom i międzynarodowej społeczności naukowej do badań naukowych.

50) Zdzisław Galicki, „Status prawny Kosmosu” [w:] *Działalność kosmiczna w świetle prawa międzynarodowego*, red. Andrzej Wasilkowski

substancje Księżyca w ilościach odpowiednich na potrzeby swoich misji. Stanowi to kolejny wyjątek od ogólnej zasady dotyczącej zasobów naturalnych Księżyca i innych ciał niebieskich zawartej w art. 11, zakazującej eksploatacji i wykorzystania tych zasobów na własny rachunek przez poszczególne państwa. Jak zauważył Galicki: „I tutaj także uzasadnieniem owego odstępowania będzie zasada swobody badań naukowych, albowiem właśnie tylko dla celu badań naukowych wspomniane materiały mogą być wykorzystywane”⁵¹.

Należy podkreślić, że w świetle art. 7 porozumienia o Księżycu z 1979 r. badanie i wykorzystywanie Księżyca musi się odbywać bez naruszenia równowagi jego środowiska, przez wprowadzanie niekorzystnych zmian w tym środowisku, przez jego szkodliwe zanieczyszczanie drogą wprowadzania obcej materii lub w jakikolwiek inny sposób. Postanowienie to stanowi ważne uzupełnienie art. 6.

Wszystkie te kwestie stają się szczególnie istotne teraz, gdy górnictwo kosmiczne, tj. wydobywanie surowców mineralnych na Księżycu i innych ciałach niebieskich, z hipotetycznej działalności gospodarczej przemienia się w działalność, do której „przymierzają się”, bo jeszcze nie – w pełnym tego słowa znaczeniu – przygotowują, niektóre państwa i podmioty prywatne. Jak słusznie podkreśla Barbara Skardzińska: „Mimo że górnictwo kosmiczne jest wciąż tylko hipotetyczną działalnością gospodarczą, to w ciągu ostatnich paru lat powstały przedsiębiorstwa, które podejmują pierwsze kroki w kierunku rozpoczęcia działalności wydobywczej na Księżycu i innych ciałach niebieskich. Fenomen rozwoju prywatnego sektora górnictwa kosmicznego w zasadzie istnieje tylko w USA, jednak także polskie przedsiębiorstwa są zainteresowane tą aktywnością”⁵². Międzynarodową dyskusję nad dopuszczalnością górnictwa kosmicznego w świetle prawa międzynarodowego

(Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN, 1991), 15.

- 51 Galicki, „Status prawny Kosmosu”, 16.
- 52 Barbara Skardzińska, „Górnictwo kosmiczne – prawo i perspektywy” [w:] *Prawne aspekty działalności kosmicznej*, red. Katarzyna Myszone-Kostrzewa, Elżbieta Mreńca, Piotr Benedykt Zientarski (Warszawa: Kancelaria Senatu RP, 2019), 166. W dniu 3 września 2015 r. na konferencji UN Global Compact Network Poland we Wrocławiu Prezes Zarządu KGHM Polska Miedź S.A., Herbert Wirth, wskazywał, że źródłem inspiracji dla kształtowania celów strategicznych tej spółki jest m.in. górnictwo kosmiczne. W dniu 24 marca 2017 r. powołano natomiast do życia konsorcjum EX-PL, w skład którego weszły polskie przedsiębiorstwa branży kosmicznej, tj. ABM Space sp. z o.o., Cilium Engineering sp. z o.o., Creotech Instruments S.A. i Sybilla Technologies sp. z o.o. Celem konsorcjum jest realizacja projektów z zakresu górnictwa kosmicznego, a jego działania mają być wspierane przez szeroką

rozpoczęło przyjęcie w USA ustawy o zapewnieniu konkurencji w obszarze usług wynoszenia obiektów w przestrzeń kosmiczną (*Commercial Space Launch Competitiveness Act*)⁵³. Zgodnie z § 51303 tej ustawy, „obywatel USA podejmujący komercyjną działalność w zakresie pozyskiwania zasobów asteroid lub zasobów przestrzeni kosmicznej na zasadach określonych w tej ustawie nabywa wyłączne prawo do wszystkich zasobów asteroidy oraz pozyskanych zasobów przestrzeni kosmicznej, włączając w to prawo posiadania, własności, transportu, wykorzystania oraz sprzedaży zasobów asteroidy i zasobów przestrzeni kosmicznej wydobytych zgodnie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi USA”. W przedmiotowej ustawie zastrzeżono jednak, że USA nie przyznały sobie żadnych praw suwerennych lub wyłącznych, czy też prawa własności do jakiegokolwiek ciała niebieskiego lub prawa do sprawowania jurysdykcji na jakimkolwiek ciele niebieskim⁵⁴.

Reasumując, trzeba zaznaczyć, że zakładanie stacji kosmicznych zarówno orbitalnych, jak i tych księżycowych czy planetarnych zalicza się do działań dozwolonych na mocy układu kosmicznego z 1967 r. i porozumienia o Księżycu z 1979 r. Jest to jedna z form użytkowania Kosmosu. Zasada wolności badań i użytkowania Kosmosu dopuszcza zarówno ich instalowanie, jak ich używanie do różnorodnych celów pokojowych. Potwierdza to także praktyka. Dotychczas żadne z państw nie protestowało przeciwko umieszczeniu stacji kosmicznych na orbitach kołowych Ziemi. Zgodnie z art. I akapit 2 układu kosmicznego, stacje kosmiczne mogą być umieszczane w Kosmosie przez państwa, a także organizacje międzynarodowe, a nawet osoby fizyczne i prawne, za zgodą i pod nadzorem państw. Podmioty te mogą samodzielnie

grupę obserwatorów i partnerów, w tym m.in. Przemysłowy Instytut Automatyki i Pomiarów.

- 53 Początkowo projekt amerykańskiej ustawy dotyczącej gospodarczego wykorzystania przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich został przygotowany przez kongresmenów Bill’a Posey’a i Dereka Kilmer’a. Nosił on nazwę *Asteroid Act* i był mocno popierany przez przedsiębiorstwa amerykańskie, w tym przede wszystkim Planetary Resources. Ustawa została uchwalona w maju 2015 r. i jest przełomowym aktem prawa kosmicznego.
- 54 Analogiczne unormowania w sprawie górnictwa kosmicznego zostały następnie przyjęte w Luksemburgu. W dniu 13 lipca 2017 r. parlament luksemburski przyjął bowiem ustawę o poszukiwaniu i wykorzystywaniu zasobów kosmicznych. Ustawa ta składa się z 14 artykułów i była wzorowana na regulacjach dotyczących morza otwartego. Zgodnie z art. 1 tej ustawy dopuszczalne jest pozyskiwanie zasobów w przestrzeni kosmicznej bez naruszania postanowień prawa międzynarodowego. *Space Resources*, Luxembourg Space Agency. <https://space-agency.public.lu/en/space-resources.html>, [dostęp: 01.03.2020].

lub wspólnie zarządzać modułami tworzącymi stacje. Państwa sprawują również jurysdykcję w odniesieniu do osób przebywających na pokładzie stacji. Rozwój technik kosmicznych i satelitarnych, a także wprowadzanie nowych form działalności kosmicznej, nakazują konieczność uzupełnień ogólnych zasad składających się na status prawny przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich. Jak słusznie zauważa Galicki „Takie uzupełnienia i modyfikacje mogą być dokonywane wyłącznie na podstawie odpowiednich porozumień międzynarodowych, z uwzględnieniem jednakże w jak największym możliwym stopniu istniejących już uregulowań międzynarodowych – zwyczajowych i traktatowych”⁵⁵. Nie powinny być one tworzone w drodze indywidualnej praktyki państwa lub niewielkiej grupy państw.

Bibliografia

- Cheng Bin, „The Legal Status of Outer Space and Relevant Issues: Delimitation of Outer Space and Definition of Peaceful Use”, *Journal of Space Law*, t. 11, nr 1-2 (1983): 89-106.
- Csaba Imre Anthony, *The Concept of State Jurisdiction in International Space Law. A Study in the Progressive Development of Space Law in the United Nations*. Haga: Martinus Nijhoff, 1971.
- Diederiks-Verschoor Isabella H. Ph., „Registration of Spacecraft” [w:] *New Frontiers in Space Law*, red. Edward McWhinney, Martin A. Bradley, 125-132. Leiden: Luitingh-Sijthoff, 1969).
- Galicki Zdzisław, „Status prawny Kosmosu” [w:] *Działalność kosmiczna w świetle prawa międzynarodowego*, red. Andrzej Wasilkowski, 6-23. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN, 1991.
- Galicki Zdzisław, „Zakres jurysdykcji państw w przestrzeni kosmicznej i na ciałach niebieskich” [w:] *Działalność kosmiczna w świetle prawa międzynarodowego*, red. Andrzej Wasilkowski, 24-39. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN, 1991.
- Górbiel Andrzej, *Międzynarodowe prawo kosmiczne*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985.
- Gospodarek Jerzy, „Status prawny obiektów kosmicznych”, *Astronautyka*, nr 3 (1973): 22-30.
- Hobe Stephan, „Article I” [w:] *Cologne Commentary on Space Law*, red. Stephan Hobe, Bernhard Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schrogl, 23-43. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2009.
- Karski Karol, „Galileo: Practical and Legal Challenges for the European Union” [w:] *Legal and Political Aspects of the Use of European Satellite*

55 Galicki, „Status prawny Kosmosu”, 23.

- Navigation Systems Galileo and EGNOS*, red. Katarzyna Myszone-Kostrzewska, 41-56. Warszawa: Scholar, 2018.
- Karski Karol, Katarzyna Myszone-Kostrzewska, „Space Activities: Economic and Legal Aspects”, *Finance India*, t. XXXIV, nr 1 (2020): 59-74.
- Karski Karol, „Kilka uwag o krajowych operatorach telekomunikacyjnych jako stronach umów międzynarodowych regulujących funkcjonowanie międzynarodowych organizacji łączności satelitarnej” [w:] *Wykorzystanie przestrzeni kosmicznej – Świat, Europa, Polska*, red. Zdzisław Galicki, Tomasz Kamiński, Katarzyna Myszone-Kostrzewska, 85-95. Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów WPiA UW, 2010.
- Karski Karol, Vita Zagórska, „Aktywność Parlamentu Europejskiego w zakresie prawa kosmicznego i europejskiej polityki przestrzeni kosmicznej” [w:] *Kosmos w prawie i polityce, prawo i polityka w Kosmosie*, red. Katarzyna Myszone-Kostrzewska, 26-36. Warszawa: SCHOLAR, 2017.
- Kerrest Armel, Lesley Jane Smith, „Article VII” [w:] *Coolongne Commentary on Space Law*, red. Stephan Hobe, Bernhard.Schmidt-Tedd, Kai-Uwe Schroll, 126-145. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2009.
- Kuługa Łukasz, „Przestrzeń kosmiczna – jako wspólne dziedzictwo ludzkości. Kontrowersje wokół Porozumienia regulującego działalność państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich” [w:] *Wykorzystanie przestrzeni kosmicznej – Świat, Europa, Polska*, red. Zdzisław Galicki, Tomasz Kamiński, Katarzyna Myszone-Kostrzewska, 25-40. Warszawa Stowarzyszenie Absolwentów WPiA UW, 2010.
- Lachs Manfred, *The Law of Outer Space*, Leyden: A. W. Sijthoff, 1972.
- Myszone-Kostrzewska Katarzyna, *Nawigacja satelitarna w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa, Stowarzyszenie Absolwentów WPiA UW, 2011.
- Myszone-Kostrzewska Katarzyna, „Rejestracja obiektów kosmicznych” [w:] *Kosmos w prawie i polityce, prawo i polityka w kosmosie*, red. Katarzyna Myszone-Kostrzewska, 37-52. Warszawa Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2017.
- Rajski Janusz, *Odpowiedzialność międzynarodowa za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974.
- Ryzenko Jakub, „Międzynarodowa Stacja Kosmiczna Przykład współpracy międzynarodowej państw w badaniu i eksperymentalnym wykorzystaniu przestrzeni kosmicznej” [w:] *Wykorzystanie przestrzeni kosmicznej – Świat, Europa, Polska*, red. Zdzisław Galicki, Tomasz Kamiński, Katarzyna Myszone-Kostrzewska, 69-84. Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów WPiA UW, 2010.

- Skardzińska Barbara, „Górnictwo kosmiczne – prawo i perspektywy” [w:] *Prawne aspekty działalności kosmicznej*, red. Katarzyna Myszone-Kostrzewa, Elżbieta Mreńca, Piotr Benedykt Zientarski, 15-183. Warszawa: Kancelaria Senatu RP, 2019.
- Wiewiórowska Krystyna, „Odpowiedzialność państwa związana z wykorzystywaniem przestrzeni kosmicznej” [w:] *Odpowiedzialność państwa w prawie międzynarodowym*, red. Renata Sonnenfeld, 211-240. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 1980.